

A TÁPÉ MELLETT FELTÁRT KÉSŐ BRONZKORI TEMETŐ ANTROPOLÓGIAI ÉRTÉKELÉSE

Írta: FARKAS GYULA—LIPTÁK PÁL

(József Attila Tudományegyetem Embertani Tanszéke, Szeged)

Leletkörülmények. Vizsgálati módszer

A magyarországi őskori, ezen belül a bronzkori lelőhelyek száma meglehetősen nagy. Ezek nagyjából három tájegységre korlátozódnak: Észak-Magyarország, Dunántúl és a Dél-Alföld. Ez utóbbi területen számos, jelentős bronzkori temető került feltárássra, mint: Klárafalva, Kiszombor, Szőreg, Pitvaros, Battonya és Tápé-Széntégláégető; ezek nagyszámú embertani leletet szolgáltatottak. Ennek az időszaknak a régészeti leleteit rendszeresen feldolgozták és közölték (FOLTINY 1941, 1942, BÓNA 1965, G. VARGA—GAZDAPUSZTAI 1967, TROCMAYER 1963a, 1965a). Sajnos a feltárt csontvázanyagról — országos viszonylatban szólva — ugyanez nem mondható el. A közlemények egy része több évtizeddel ezelőtt jelent meg és részben csak összefoglaló jellegű (BARTUCZ 1928, 1938, APOR—NAGY 1940). Fontos a Duna—Tisza közti bronzkori leletek feldolgozásában, de külön rövid kritikai megjegyzésben is LIPTÁK Pál állásfoglalása a tévesen „mongoloidnak” tartott embertani összetevőket illetően (LIPTÁK 1958, 1962). Említést érdemel egy közelmúltban publikált anyag is (FARKAS—LIPTÁK 1968).

Sajnálatos tény, hogy a Móra Ferenc által az 1920-as és az 1930-as években feltárt bronzkori embertani leletek feldolgozása a mai napig nem történt meg. Mindezeket szem előtt tartva a JATE Embertani Tanszékén elkezdttük a dél-alföldi bronzkori temetők rendszeres feldolgozását. A fentebb hivatkozott Battonya után a pitvarosi temető anyagának embertani vizsgálata is befejeződött (FARKAS, sajtó alatt). Különösen jelentős Tápé mellett a Széntégláégető megnevezésű lelőhelyen TROCMAYER Ottó vezetésével az 1960—1966 évek között végzett rendszeres feltárás, amelyen az Embertani Tanszék antropológusai és technikai munkatársai is részt vettek. A körültekintő leletmentés és ásatás eredményeképpen — a korábbi feltárásoktól eltérően — mindazokat a csontvázakat megmentették, amelyek megtartási állapota azt lehetővé tette. A feltárás során pontos temetőterkép készült, a sírokon részletes megfigyeléseket végeztek. Így a temető régészeti hitelessége semmi kívánni valót nem hagy maga után.

A régészeti vonatkozások tekintetében részben TROCMAYER Ottó *Archaeologiai Értesítő*ben közölt ásatási beszámolóira (TROCMAYER 1961, 1962, 1963b, 1964, 1965b), részben előzetes tanulmányára (TROCMAYER 1965a) hivatkozunk. Ugyanez a szerző a temető részletes régészeti feldolgozását a közeljövőben fejezi be.

Az összes feltárt sírok száma 686 volt. A temetkezés módja szerint meg lehetett különböztetni zsugorított helyzetben eltemetett csontvázak sírokat (389), urnasírokat (36), nyújtott helyzetű csontvázakat (49), valamint olyan sírokat,

amelyek részben bolygatottak voltak, részben pedig az előző három csoportba nem sorolhatók be teljes biztonsággal meg nem állapítható tájolásuk alapján (212). A leletek embertani értékelésénél 579 bronzkori sír anyaga állott rendelkezésünkre. Az összes feltárt sírok számának csökkenését elsősorban az okozza, hogy voltak olyan urnasírok, amelyekben a hamvakat az ásatás során nem lehetett megtalálni (3., 27., 58., 102., 235., 236., 261., 411., 439., 562., 590., 653. sírok). Voltak továbbá olyan sírok, amelyekben a csontok teljesen elkorhadtak és azokat nem lehetett egyáltalán megmenteni (9., 53., 310., 320., 425., 430., 485., 515., 537., 555. sírok). A sírok egy része csak néhány csonttöredéket tartalmazott (464., 477., 521., 524., 530., 640. sírok). S végül olyan sírokat is feltártak, amelyek régészeti mellékletei alapján egyértelműen más régészeti korba sorolhatók, mint pl. a 308. és 309. avar sír vagy a 391. gepida sír.

Voltak ugyanakkor olyan nyújtott vázas sírok is, amelyeket régészeti mellékleteik alapján egyértelműen bronzkoriaknak lehetett meghatározni (5., 123., 140., 184., 301., 302. sírok). Az eltérő temetkezési rítus együttes előfordulására jó példa a 421. és 422. számmal jelzett közös sír, melyben hamvasztásos és csontvázas temetkezés együttes előfordulását figyelhettük meg. Az embertani feldolgozás során csak a feltárást vezető régész által hitelesen bronzkorinak tartott leleteket vettük figyelembe.

Az antropológiai anyag a JATE Embertani Tanszékének gyűjteményében van elhelyezve. A talajviszonyok következtében azonban vizsgálati anyagunk dekompozíciója sajnálatos módon eléggé előrehaladott és így a leletek megtartási állapota nem kielégítő. A feltárt sírok nagy száma miatt azonban vizsgálati anyagunk mégis olyan esetszámú, mely alkalmassá teszi a megjelölt lelőhelyen élt bronzkori népesség embertani képének megállapítására.

Vizsgálati anyagunkat két részre osztottuk: az egyik részt részletesebb metrikus vizsgálatnak vetettük alá, a másik, töredékes leletekből álló anyagrésztől azonban csak rövid leírást adhattunk, melynek közlésétől itt eltekintünk. Méréseinknél a szokásos antropológiai technikát követtük (MARTIN—SALLER 1957). A meglehetősen nagy számban megmentett hosszúcsontok alapján a számított testmagasságokat is meghatároztuk (BREITINGER 1938, BACH 1965). A részletes metrikus vizsgálat során kapott egyéni adatokat, abban az esetben ha azok 20-nál nagyobb esetszámra vonatkoztak további számításoknál használtuk fel és ilyen módon 13 jelleg esetében meghatároztuk a pontosabb paramétereket is. A metrikus adatokat HUG beosztása alapján csoportosítottuk.

A koponya morfológiai jellegei közül kiválasztottunk 15-öt és megkíséreltük ezeknek a temetőn belüli eloszlását a temető térképen rögzíteni. Ez a módszer lehetővé tette, hogy a temetőn belül kisebb leletesoportokat különíthessünk el, amelyek részletesebb elemzésének eredményéről más helyen kívánunk beszámolni. A részletes elemzésre alkalmas leleteknél elvégeztük a taxonómiai meghatározásokat is. A leletekre vonatkozó adatokat és megfigyeléseket táblázatokban, illetve fényképtáblákon dokumentáljuk.

Nem és életkor

A teljes vizsgálati anyagot nemek és korcsoportok szerinti megoszlásban és összefoglalóan az 1. táblázat mutatja be. Ebből kitűnik, hogy a meghatározható felnőttek száma 411, ami az összes értékelt lelet kb. 69%-át teszi ki, míg a fentmaradó 168 egyén képviseli a gyermekek és a fiatalok csoportját, az összes leletek mintegy 31%-át.

I. táblázat

A vizsgálati anyag megoszlása nemek és korcsoportok szerint
 Tabelle I. Verteilung des Untersuchungsmaterial nach Geschlechter und Altersgruppen

Csoportok Untersuchungsgruppen	Inf. I.	Inf. II.	Juv.	Ad.	Mat.	Sen.	Meghatározatlan korú Unbestimmtes Alter	Összesen Insgesamt
Férfiak Männer	—	—	5 (2,69%)	75 (40,32%)	47 (25,27%)	3 (1,61%)	56 (30,11%)	186 (32,12%)
Nők Frauen	—	—	1 (0,63%)	90 (56,60%)	29 (18,24%)	9 (5,66%)	30 (18,97%)	159 (27,46%)
Fiatalkorúak (meg- határozatlan neműek) Juvenile (unbestimmten Geschlechtes)	46 (28,39%)	89 (54,94%)	27 (16,67%)	—	—	—	—	162 (27,98%)
Felnőttek (meghatározatlan neműek) Erwachsene (unbestimmten Geschlechtes)	—	—	—	8 (11,11%)	2 (2,78%)	2 (2,78%)	60 (83,33%)	72 (12,43%)
Együtt: Insgesamt	46 (7,94%)	89 (15,37%)	33 (5,70%)	173 (28,88%)	78 (13,47%)	14 (2,42%)	146 (25,21%)	579

2. táblázat

Fontosabb és nagyobb esetszámú méretek és jelzők paramétere

Tabelle 2. Parameter der wichtigeren Maße und Indizes

Méret- szám Nr. MARTIN	Méretek és jelzők Maße und Indizes	Férfiak Männer						Nők Frauen					
		N	V	M	s_M	s^2	s	N	V	M	s_M	s^2	s
1.	Koponya legnagyobb hossza	72	177—211	190,86	0,95	64,83	8,05	67	156—204	180,40	1,12	83,93	9,16
1c.	Koponya hossza a metopiontól	69	171—205	187,33	0,90	55,64	7,45	59	154—201	180,27	1,11	73,17	8,52
8.	Koponya legnagyobb szélessége	67	116—152	133,57	0,99	66,16	8,13	57	120—146	132,28	0,85	40,83	6,39
9.	Legkisebb homlok- szélesség	60	83—107	95,99	0,60	21,46	4,63	59	85—104	93,49	0,48	13,53	3,67
20.	Porion-bregma magasság	42	107—128	118,89	0,83	28,79	5,36	32	104—125	114,25	0,73	17,16	4,14
65.	Állkapocsbütyök szélesség	22	105—130	117,96	1,37	41,38	6,43	20	100—121	112,40	1,30	34,05	5,83
66.	Állkapocsszeglet szélesség	52	87—117	99,21	0,98	49,56	7,04	41	80—108	93,19	0,95	36,91	6,07
69.	Állmagasság	63	24—42	32,01	0,43	11,47	3,38	52	18—34	28,11	0,44	10,14	3,18
70.	Állkapocság magassága	62	50—77	64,52	0,63	24,82	4,98	62	47—69	58,48	0,53	17,73	4,21
71.	Állkapocság szélessége	82	25—38	30,43	0,29	6,74	2,59	72	25—36	29,05	0,30	6,53	2,55
8 : 1	Hosszúság— szélességi jelző	57	58,6—81,3	70,23	0,76	32,96	5,74	48	63,8—93,6	74,02	0,86	36,19	6,01
9 : 8	Transversalis frontoparietalis jelző	43	61,9—80,7	71,51	0,69	20,59	4,53	40	60,8—77,5	69,65	0,58	13,72	3,70
	Számított termet Berechnete Statur	114	148,7—182,8	164,31	0,51	30,28	5,50	101	140,3—162,4	154,04	0,41	16,99	4,12

A felnőtt férfiak aránya kereken 31%, a nőké 27%. A meghatározhatatlan nemű gyermekek és fiatalok az anyag 29%-át, a meghatározhatatlan nemű felnőttek pedig 12%-át teszik ki (72 felnőtt egyén esetében ugyanis nemet nem lehetett meghatározni).

Összehasonlításként említjük meg, hogy a sírlapok alapján készített megoszlás a következő: férfi kereken 22%, nő 16%, gyermek- és fiatalok 24% és bizonytalan nemű 38%. A két adatsort közötti különbség mutatja, hogy a bizonytalan nemű egyedek nagy részét sikerült az ásatást követő antropológiai feldolgozás alkalmával meghatározni. Külön szeretnénk kiemelni, hogy az ásatás alkalmával az összes lehetséges leletet megmentették, semmiféle szelektálás nem történt, s mivel az ásatás fizikai munkásai sironként anyagilag is érdekelték voltak az anyag megmentésében, így figyelmüket a legtöredéke-sebb sír sem kerülte el.

A leletek antropológiai jellemzése

Ebben a dolgozatban az egyéni méretek közlésétől eltekintünk, mert ez föl-tetetőleg másutt kerül közlésre.

A részletesebb antropológiai jellemzésnél felhasználtuk azokat a paraméte-eket, amelyeket az egyéni méretek, valamint a részletesebb leírásnál megadott értékek alapján számítottunk ki és a 2. táblázatban foglaltunk össze. Ugyan-csak figyelembe vettük a 3—5. táblázat eredményeit is, amelyekben az előbbie-ke-hoz hasonlóan az abszolút méretekre, indexekre és morfológiai jellegekre vonat-kozó csoportosítást találjuk. Mindezek alapján a tápéi későbronzkori populáció jellemzését nemenként a következőkben adhatjuk meg.

A férfiak koponyája az abszolút méretek alapján hosszú—közepes-hosszú, nagymértékben keskeny, a homlok keskeny, az agykoponya magas. Az arc keskeny és közép magas. A felsőarc közép magas. Termetük elsősorban a közepes kategória területére esik, ezen belül főként kisközepes vagy közepes. A koponya felülnézetben túlnyomórészt pentagonoid, glabella a BROCA sze-rinti 3. fokozatú, a fossa canina közepesen mély, az alveolaris prognathia mérsékelt, a spina nasalis anterior a BROCA szerinti 2.—3. fokozatú. A protu-berantia occipitalis externa a BROCA szerinti 1. fokozatú.

Az indexek szerint az agykoponya elsősorban dolichokran, azonban jelentős az ultra- és hyperdolichokranok aránya is (46%). A koponya chamaekran, akrokran, a homlok túlnyomórészt eurymetop, ami elsősorban a rendkívül keskeny agykoponyának tulajdonítható. Az arc mesoprosop, a felsőarc lepten: a szemüreg mesokonch; az orr mesorrhin. Feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy az arcjelzőket kevés esetben tudtuk kiszámítani.

A középértékek alapján a férfiak koponyája hosszú, keskeny; homlokuk keskeny, a hosszúság-szélességi jelző alapján hyperdolicho-dolichokran, a transversalis frontoparietalis jelző szerint eurymetop. Termetük átlaga 164,3 cm, közepes.

A nők koponyája az abszolút méretek alapján hosszú, keskeny, de kisebb mértékben, mint a férfiaké, homlokuk középszéles vagy keskeny; az agyko-po-nya közép magas vagy magas. A járomív középszéles vagy alacsony, a felső-arc főként közép magas. A koponya felülnézetben elsősorban pentagonoid, glabella a BROCA szerinti 2. fokozatú, a fossa canina sekély, az alveolaris prognathia mérsékelt, a spina nasalis anterior a BROCA szerinti 2.—3. fokozatú, a protuberantia occipitalis externa a BROCA szerinti 0 fokozatú.

3. táblázat

Az abszolút méretek megoszlása a HUG-féle kategóriák szerint
 Tabelle 3. Verteilung der absoluten Maße nach HUG

Nr. MARTIN	Jellegek és kategóriák Merkmale und Kategorien	F é r f i a k M ä n n e r			N ő k F r a u e n			Együtt Insgesamt	
		Méretek Maße	N	%	Méretek Maße	N	%	N	%
1. Koponya legnagyobb hossza	rövid	x-179	3	4,2	x-169	8	11,9	11	7,9
	középhosszú	180-189	32	44,4	170-179	25	37,3	57	41,0
	hosszú	190-x	37	51,4	180-x	34	50,8	71	51,1
	Összesen:		72			67		139	
8. Koponya legnagyobb szélessége	keskeny	x-139	53	79,1	x-134	35	61,4	88	71,0
	középszéles	140-149	12	17,9	135-144	21	36,8	33	26,6
	széles	150-x	2	3,0	145-x	1	1,8	3	2,4
	Összesen:		67			57		124	
9. Legkisebb homlokzsélesség	keskeny	x-96	36	60,0	x-92	25	42,4	61	51,3
	középszéles	97-101	17	28,3	93-97	26	44,0	43	36,1
	széles	102-x	7	11,7	98-x	8	13,6	15	12,6
	Összesen:		60			59		119	
17. Basion-bregma magasság	alacsony	x-129	2	25,0	x-123	—	—	2	12,5
	középmagas	130-137	2	25,0	124-131	4	50,0	6	37,5
	magas	138-x	4	50,0	132-x	4	50,0	8	50,0
	Összesen:		8			8		16	
45. Járomív- zélesség	keskeny	x-129	5	71,4	x-121	3	27,3	8	44,4
	középszéles	130-137	2	28,6	122-129	7	63,6	9	50,0
	széles	138-x	—	—	130-x	1	9,1	1	5,6
	Összesen:		7			11		18	
47. Arcmagasság	alacsony	x-113	3	27,3	x-105	4	40,0	7	33,3
	középmagas	114-121	7	63,6	106-113	5	50,0	12	57,1
	magas	122-x	1	9,1	114-x	1	10,0	2	9,5
	Összesen:		11			10		21	
48. Felső- arcmagasság	alacsony	x-68	4	28,6	x-64	5	35,7	9	32,1
	középmagas	69-73	7	50,0	65-69	8	57,1	15	53,6
	magas	74-x	3	21,4	70-x	1	7,1	4	14,3
	Összesen:		14			14		28	

Az indexek szerint agykoponyájuk dolichokran, de jelentős a hyperdolichokran és mesokran koponyák száma is (50%). Chamae- vagy orthokran, metriokrokran, a homlok eurymetop, az arc főként euryprosop, mesen; a szemüreg meso-hypsikonch, az orr lepto-mesorrhin.

A paraméterek alapján a nők agykoponyája hosszú, keskeny, homlokuk középszéles, a hosszúság—zélességi jelző szerint meso-dolichokran, a homlok eurymetop. Termetük 154,04 cm, közepes.

4. táblázat

A vizsgálati anyag megoszlása indexcsoportok és méretkategóriák szerint
Tabelle 4. Verteilung des Untersuchungsmaterial nach Indexgruppen und Maßkategorien

Indexcsoportok és méretkategóriák Indexgruppen und Maßkategorien (Nr. MARTIN)		Férfiak Männer		Nők Frauen		Együtt Insgesamt	
		N	%	N	%	N	%
8 : 1. Hosszúság— szélességi jelző	Ultradolichokran x—64,9	12	21,0	1	2,1	13	12,4
	Hyperdolichokran 65,0—69,9	14	24,6	13	27,1	27	25,7
	Dolichokran 70,0—74,9	18	31,6	16	33,3	34	32,4
	Mesokran 75,0—79,9	10	17,5	11	22,9	21	20,0
	Brachykran 80,0—84,9	3	5,3	5	10,4	8	7,6
	Hyperbrachykran 85,0—89,9	—	—	1	2,1	1	0,9
	Ultrabrachykran 90,0—x	—	—	1	2,1	1	0,9
	Összesen:	57		48		105	
17 : 1 Hosszúság— magassági jelző	Chamaekran x—69,9	3	33,3	3	27,3	6	30,0
	Orthokran 70,0—74,9	2	22,2	3	27,3	5	25,0
	Hypsikran 75,0—x	4	44,4	5	45,6	9	45,0
	Összesen:	9		11		20	
17 : 8 Szélesség- magassági jelző	Tapeinokran x—91,9	3	30,0	2	20,0	5	25,0
	Metriokran 92,0—97,9	2	20,0	4	40,0	6	30,0
	Akrokran 98,0—x	5	50,0	4	40,0	9	45,0
	Összesen:	10		10		20	
9 : 8 Transversalis- fronto-parietalis jelző	Stenometop x—65,9	6	14,0	7	17,5	13	15,7
	Metriometop 66,0—68,9	6	14,0	9	22,5	15	18,0
	Eurymetop 69,0—x	31	72,0	24	60,0	55	66,3
	Összesen:	43		40		83	
47 : 45 Arcjelző	Euryprosop 80,0—84,9	—	—	3	37,5	3	23,0
	Mesoprosop 85,0—89,9	3	60,0	2	25,0	5	38,5
	Leptoprosop 90,0—94,9	1	20,0	2	25,0	3	23,0
	Hyperleptoprosop 95,0—x	1	20,0	1	12,5	2	15,4
	Összesen	5		8		13	
48 : 45 Felsőarcjelző	Euryen 45,0—49,9	—	—	2	20,0	2	20,0
	Mesen 50,0—54,9	2	33,3	5	50,0	7	43,8
	Lepten 55,0—59,9	3	50,0	3	30,0	6	37,5
	Hyperlepten 60,0—x	1	16,7	—	—	1	6,2
	Összesen:	6		10		16	
52 : 51 Szemüregjelző	Chamaekonch x—75,9	—	—	1	7,7	1	4,3
	Mesokonch 76,0—84,9	6	60,0	6	46,1	12	52,5
	Hypsikonch 85,0—x	4	40,0	6	46,1	10	43,5
	Összesen:	10		13		23	
54 : 55 Orrjelző	Leptorrhin x—46,9	2	28,6	4	33,3	6	31,6
	Mesorrhin 47,0—50,9	4	57,1	4	33,3	8	42,1
	Chamaerrhin 51,0—57,9	1	14,3	3	25,0	4	21,0
	Hyperchamaerrhin 58,0—x	—	—	1	8,3	1	5,3
	Összesen:	7		12		19	

4. táblázat folytatása — Fortsetzung der Tabelle 4.

Indexsoportok és méretekategoriák Indexgruppen und Maßkategorien (Nr. MARTIN)				Férfiak Männer		Nők Frauen		Együtt Insgesamt	
				N	%	N	%	N	%
38 Koponya- kapacitás Schädelkapazität	Oligen- kephal	♂♂ x—1300	♀♀ x—1150	1	16,7	—	—	1	7,1
	Euenke- phal	1301—1450	1151—1300	2	33,3	4	50,0	6	42,9
	Aristen- kephal	1451—x	1301—x	3	50,0	4	50,0	7	50,0
	Összesen:			6		8		14	
72 Arcprofilözög Profilgesichts- winkel	Orthognath	85,0°—92,9°		5	100,0	6	85,7	11	91,7
	Hyperortognath	93,0°—x		—	—	1	14,3	1	8,3
	Összesen:			5		7		12	
Termet Statur	Nagyon alacsony ..	♂♂ 130—149,9	♀♀ 121—139,9	1	0,9	—	—	1	0,4
	Alacsony	150—159,9	140—148,9	18	15,8	11	10,9	29	13,5
	Kisközepes	160—163,9	149—152,9	33	28,9	25	24,7	58	27,0
	Közepes	164—166,9	153—155,9	33	28,9	24	23,8	57	26,5
	Nagy- közepes	167—169,9	156—158,9	16	14,0	33	32,7	49	22,8
	Magas	170—179,9	159—167,9	12	10,5	8	7,9	20	9,3
	Nagyon magas	180—199,9	168—186,9	1	0,9	—	—	1	0,4
	Összesen:			114		101		215	

Nemi dimorfizmus

A két nem között a következő különbségek tapasztalhatók: jóllehet mindkét nemnél az abszolút méretek alapján dominál a keskeny koponya, ez elsősorban mégis inkább a férfiakra jellemző. A homlok a férfiaknál határozottan keskeny, míg a nőknél a keskeny és középszéles kategória megközelítően azonos arányban szerepel. A nők agykoponyája inkább a magasabb értékek felé tendál, míg a férfiaknál az alacsonyabb kategória felé való eltolódás tapasztalható. Jelentős különbség mutatkozik a járomív szélességénél, ugyanis a férfiaknál ez határozottan keskeny, míg a nőknél középszéles. Az arcmagasság a férfiaknál túlnyomórészt közép magas, nőknél szintén közép magas, azonban jelentős eltolódás tapasztalható az alacsony arc irányába.

A morfológiai jelek közül a norma verticalisban megfigyelt koponyakörvonal és alveolaris prognathia esetében a két nem között nem találunk lényeges eltérést. Nagyobb különbség mutatkozik a fossa canina esetében, ahol a férfiakra inkább a mélyebb, nőkre a sekélyebb forma jellemző. A glabellánál és a protuberantia occipitalis externánál mutatkozó különbség nem meghatározásunk helyességét látszik alátámasztani. Ugyanakkor a spina nasalis anterioránál a két nem között egyáltalán nem mutatható ki differencia, ugyanis mindkét nemnél a BROCA szerinti 2.—3. fokozat fordul elő a legnagyobb szá-
zalékban.

5. táblázat

A főbb morfológiai jellegek megoszlása

Tabelle 5. Verteilung der wichtigeren morphologischen Merkmale

Jelleg Merkmal	Forma, ill. fokozat Form bzw. Stufen	Férfiak Männer		Nők Frauen		Együtt Insgesamt	
		N	%	N	%	N	%
Norma verticalis	1. Romboid	4	6,8	8	16,3	12	11,1
	2. Pentagonoid	27	45,7	21	42,9	48	44,4
	3. Ovoid	15	25,4	10	20,4	25	23,2
	4. Ellipszoid	8	13,6	5	10,2	13	12,0
	5. Szferoid	3	5,1	2	4,1	5	4,6
	6. Szfenoid	2	2,4	3	6,1	5	4,6
	Összesen:	59		49		102	
Glabella	Broca I.	4	4,4	33	34,4	37	19,8
	Broca II.	21	23,1	55	57,3	76	40,6
	Broca III.	55	60,4	8	8,3	63	33,7
	Broca IV.	10	11,0	—	—	10	5,3
	Broca V.	1	1,1	—	—	1	0,5
	Broca VI.	—	—	—	—	—	—
	Összesen:	91		96		187	
Fossa canina	1. kitöltött <i>ausgefüllt</i>	3	7,0	3	10,0	6	8,2
	2. sekély <i>seicht</i>	11	25,6	11	36,7	22	30,1
	3. közepes <i>mittelmäßig</i>	15	34,9	7	23,3	22	30,1
	4. mély <i>tief</i>	5	11,6	6	20,0	11	15,1
	5. nagyon mély <i>sehr tief</i>	9	20,9	3	10,0	12	16,4
	Összesen:	43		30		73	
Alveolaris prognathia	1. hiányzik <i>fehlt</i>	11	29,7	4	12,9	15	22,1
	2. mérsékelt <i>mäßig</i>	21	56,8	18	58,1	39	57,3
	3. erőteljes <i>kräftig</i>	5	13,5	9	29,0	14	20,6
	Összesen:	37		31		68	
Spina nasalis anterior	Broca 1.	1	3,5	1	4,0	2	3,7
	Broca 2.	11	37,9	10	40,0	21	38,9
	Broca 3.	10	34,5	10	40,0	20	37,0
	Broca 4.	5	17,2	4	16,0	9	16,7
	Broca 5.	2	6,9	—	—	2	3,7
	Összesen:	29		25		54	
Protuberantia occipitalis externa	Broca 0.	17	19,1	49	60,5	66	38,8
	Broca 1.	42	47,2	30	37,0	72	42,4
	Broca 2.	19	21,4	1	1,2	20	11,8
	Broca 3.	5	5,6	1	1,2	6	3,5
	Broca 4.	6	6,7	—	—	6	3,5
	Összesen:	89		81		170	

Az indexek alapján férfiakra elsősorban a szélsőséges dolichokrania, a nőkre ezenkívül a mesokrania is jellemző. A szélességi—magassági jelzőnél a két nem között szintén tapasztalunk eltérést. A homlok mindkét nemnél főleg eury-metrop, a nőknél azonban kisebb mértékben. Az arc a férfiaknál inkább a leptoprosopia, nőknél az euryprosopia irányába tolódik el. A felsőarcnál hasonló a helyzet.

A termet meglehetősen egységes képet mutat. Mindkét nemnél főként a közepes kategóriába sorolhatók az egyedek, férfiak esetében mégis inkább az alacsonyabb, nőknél a magasabb értékek irányába tapasztalható gyakoribb előfordulás.

A paraméterek alapján a két nem közötti metrikus különbségeket a 6. táblázatban foglaltuk össze. Ezek az értékek általában 1%-os vagy 0,1%-os hiba mellett statisztikailag nagymértékben igazoltak. Ez alól kivétel a koponya-szélesség, melynek különbsége a két nem között statisztikailag nem igazolható. Összegezve tehát azt mondhatjuk, hogy az átlagok abszolút különbségei alapján a két nem egymástól jelentős mértékben eltér.

6. táblázat

A nemi dimorfizmus mérőszámai a tápéi bronzkori népességnél.

Tabelle 6. Maßzahlen des Sexualdimorphismus bei der bronzezeitlichen Population von Tápé

Méreték és indexek Maße und Indizes Nr. MARTIN	M_{δ}	M_{φ}	d^2
Koponya legnagyobb hossza 1.	190,86	180,40	7,935
Koponya hossza a metopiontól 1c.	187,33	180,27	3,686
Koponya legnagyobb szélessége 8.	133,57	132,86	0,235
Legkisebb homlokszélesség 9.	95,99	93,49	1,739
Porion-bregma magasság 20.	118,89	114,25	3,960
Állkapocsbütyök szélesség 65.	117,96	112,40	5,822
Állkapocsszeglet szélesség 66.	99,21	93,19	9,784
Állmagasság 69.	32,01	28,11	42,081
Állkapocság magassága 70.	64,52	58,48	24,108
Állkapocság szélessége 71.	30,43	29,05	5,382
Számított testmagasság } Berechnete Statur }	164,31	154,04	10,407
$V_{sex} =$			10,467
Hosszúság—szélességi jelző 8 : 1	70,23	74,02	6,901
Transv. frontopar. jelző 9 : 8	71,51	69,65	1,734
$V_{sex} =$			4,317

A nemi különbségek meghatározására alkalmaztuk a

$$d = \frac{100 (M_{\delta} - M_{\varphi})}{M_{\delta} + M_{\varphi}}$$

képletet (KELEMEN 1968). Az abszolút méretekre és indexekre külön kiszámítottuk az összefoglaló mértékszámot, amely a nemi varianciáról nyújt felvilágosítást:

$$v_{sex} = \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k d_i^2$$

Ennek a képletnek az alapján a méretek és indexek mérőszámait összegezve és átlagolva a kapott érték nagysága alapján megállapíthatjuk, hogy a populációban a nemi dimorfizmus abszolút mértékben mekkora. Az erre vonatkozó d^2 értékeket a 6. táblázatban találjuk. Ennek alapján kitűnik, hogy az abszolút méreteknél a nemi variancia mértékszám $V_{sex} = 10,467$. Ez azt jelenti, hogy a tápéi késő bronzkori populációban a nemi dimorfizmus aránylag nagymértékű volt.

A jellegek variációi

A paraméterek alapján előbbieken megadott metrikus átlagtípus teljes mértékben nem mutatja a természetes variációkat. Ennek megállapítása céljából szokták az antropológiában a HOWELLS-féle „mean sigma” értékeket alkalmazni (HOWELLS 1941). Ezek a szórásértékek az egyes antropometriai bélyegek átlagos szórását adják meg. A minta szórását a normálisnak tekintett átlagos szórás százalékában kifejezve az úgynevezett sigma ratio értékeket kapjuk a következő képlet alapján

$$S.R. = \frac{100 \cdot s}{\sigma}$$

Késő bronzkori mintánknak ezeket a sigma ratio értékeit a 7. táblázatban tüntettük fel. Az abszolút méretekre és indexekre külön átlagolva megkaptuk azt az általános mértékszámot, amely a sorozat összvariációjára vonatkozik.

Minél nagyobb az S.R. értéke száznál, annál nagyobb a variáció és megfordítva. Mintánkban a méretekre 123,66 és az indexekre 159,25 értéket kaptunk, ami előbbieken alapján azt jelenti, hogy ebben a mintában a variáció igen nagy és ennek figyelembevételével a populáció heterogénnek tekinthető.

7. táblázat

A jellegek variációja a tápéi bronzkori férfiaknál

Tabelle 7. Variation der Merkmale bei den bronzezeitlichen Männern von Tápé

Méretek és indexek <i>Maße und Indizes Nr. MARTIN</i>	σ	S. R.	$\frac{s-\sigma}{M_s}$
Koponya legnagyobb hossza 1.	6,09	132,18	2,063
Koponya legnagyobb szélessége 8.	5,03	161,63	3,131
Porion-bregma magasság 20.	4,24	126,41	1,349
Legkisebb homlokszélesség 9.	4,32	107,17	0,516
Állmagasság 69.	2,84	119,01	1,255
Állkapocság szélessége 71.	2,71	95,57	—
A) A méretek sigma ratio-inak átlaga: <i>Durchschnittswert der S.R.-Maße</i>		123,66	
Hosszúság — szélességi jelző 8 : 1	3,22	178,26	3,315
Transv. frontopar. jelző 9 : 8	3,23	140,24	1,884
B) Az indexek sigma ratio-inak átlaga: <i>Durchschnittswert der S.R.-Indizes</i>		159,25	

$$\frac{s - \sigma}{M_s}$$

képletet használhatjuk (KELEMEN 1968). Amennyiben a kapott érték 2,58 felett van ($P = 1\%$), úgy a variáció statisztikailag nagymértékben igazolható, ha 2,33 ($P = 2\%$) vagy 1,96 ($P = 5\%$) felett van, úgy jelentősnek mondható. A 7. táblázat alapján ezek szerint megállapítható, hogy statisztikailag igazolható nagymértékben a férfiak legnagyobb koponyaszélességénél és hosszúsági—szélességi jelzőjénél tapasztalható variáció, míg a többi felvett jellegnél — a koponya legnagyobb hosszának jelentős variációja kivételével — a variáció nem tekinthető jelentősnek. Különösen kicsi a legkisebb homlokszélességnél.

Az anyag áttekintése után több olyan morfológiai jelleg tűnt szembe, amely gyakran ismétlődik. Ilyenek a meredek homlok, az os frontaleba felívelő és kicsiny orbita, az erőteljes processus mastoideus, a kettős állcsúcs, a kevésbé ívelt koponyatető, az oldalnézetben magas agykoponya, a nyakszirtcsont basalis részének a koponya alapja felé való lehúzódnása, az alacsony ramus mandibulae és az angulus közelében alacsony corpus mandibulae, amely azonban a protuberantia mentalis táján ismét magas; jellemző a férfias és nőies jellegek keveredése, a fogkopás és varratobliteráció közötti ellentmondás.

Mindezek arra készítettek bennünket, hogy 15 olyan morfológiai jelleget válasszunk ki, amelyek még a töredékes koponyákon is jól megfigyelhetők és lehetőséget adnak arra, hogy a temetőn belüli összefüggéseket kimutassuk. A jellegek ellentétei egymásnak, ennél fogva alternatíve jelennek meg. Ezek a következők:

1. *Alacsony ramus mandibulae*; az állkapocs az angulus táján alacsony, a corpus mandibulae frontalis részén ugyanakkor magas.
2. Nagyon *előreugró protuberantia mentalis*, amely a frontalis fogak alveolaris részének előre, kifelé hajlásával kombinálódik.
3. *Kettős és szögletes állcsúcs*, amely különösen alulnézetben nagyon jól megfigyelhető.
4. *Robusztus mandibula*, széles ramus mandibulae-val; az állkapocs-test egyenletes magasságú.
5. Az *angulus mandibulae széles, kihajlik*.
6. A *corpus mandibulae frontalis részén* erősen kihajló, jól észlelhető *perem*.
7. *Erős tuberculum a protuberantia mentalisnál*.
- 8—9. Hátranyúló *kúpos nyakszirt*, amely elsősorban az os occipitale interparietalis részének erősen ívelt jellege miatt alakult ki. Ez esetenként *lambda-táji lapultsággal* kombinálódik.
10. *Varratcsontok* a sutura lambdoidea vagy a sutura sagittalis vonalában, esetenként os apicis.
- 11—12. A medián sagittalis körvonal a nyakszirti részen domború (*curvoccipitalia*), vagy pedig kifejezetten lapos (*planoccipitalia*).
13. Rendkívül *mély szájjad*.
14. A fogív vonalától eltérő, általában *palatinális irányban megjelenő fogak*.
15. *Nagy, abszolút méretek*.

Ezeket a jellegeket olyan mértékben vettük figyelembe, amennyire a koponyák töredékessége ezt megengedte.

A taxonómiai elemzés eredményei

A szerzők egyike több alkalommal rámutatott a szérián belüli taxonómiai elemzés fontos voltára (LIPTÁK 1963, 1965 és 1969), amely a temetőterképpel együtt a népesség arculatára vonatkozó további következtetések levonását teszi lehetővé. Az egyes jellegek csoportos halmozódása figyelhető meg a temetőterképen. A taxonok is mutatnak bizonyos elkülönülést a temetőkön belül, amelyre most csak általánosságban mutattunk rá. Az egyes szériák összehasonlítása egyedül a paraméterek alapján nem ad olyan pontos eredményt, mint ha a szériák „típus-spektrumának” összevetését is elvégezzük.

1. A legfontosabb jellegegyüttes a *mediterránok* csoportja (8. táblázat), amely az egész szériának közel 60%-át adja. A hosszú fejű embertani komponensek túlsúlyát az a tény mutatja, hogy a koponyajelző a férfiak esetében az

8. táblázat

A Tápé-Széntéglagctői bronzkori leletek taxonómiai analízisének eredménye
Tabelle 8. Ergebnisse der taxonomischen Analyse der bronzzeitlichen Funde von Tápé

Rasszok <i>Rassen</i>	Férfiak <i>Männer</i>	Nők <i>Frauen</i>	Együtt <i>Insgesamt</i>
<i>Mediterránok:</i>			
Paleomediterrán (paleom)	1 (2,3%)	1 (2,6%)	2 (2,5%)
Atlantomediterrán (am)	10 (23,3%)	9 (23,7%)	19 (23,4%)
Gracilis mediterrán (m)	15 (34,9%)	11 (28,9%)	26 (32,1%)
Együtt:	26 (60,5%)	21 (55,2%)	47 (58,0%)
<i>Nordoidok:</i>			
Nordikus (n)	11 (25,6%)	6 (15,8%)	17 (21,0%)
Együtt:	11 (25,6%)	6 (15,8%)	17 (21,0%)
<i>Rövidfejűek Brachykephale</i>			
Alpi (a)	1 (2,3%)	1 (2,6%)	2 (2,5%)
Taurid (ta)	—	2 (5,3%)	2 (2,5%)
Meghatározatlan brachykran (br)	4 (9,3%)	5 (13,2%)	9 (11,1%)
Együtt:	5 (11,6%)	8 (21,1%)	13 (16,0%)
<i>Cromagnoidok:</i>			
Cromagnoid-A (crA)	1 (2,3%)	2 (5,3%)	3 (3,7%)
Cromagnoid-B (crB)	—	1 (2,6%)	1 (1,2%)
Együtt:	1 (2,3%)	3 (7,9%)	4 (4,9%)
Összesen: } Insgesamt }	43	38	81

igen alacsony 70,2, a nők esetében a 74,0 értéket mutatja. Az anyag töredékesége a taxonómiai elemzést is megnehezítette, de az nem kétséges, hogy a mediterrán csoportra elsősorban jellemző *gracilis mediterrán* (m) mellett a magasabb termetű *atlantomediterrán* (am) is előfordul. Mindössze két esetben mesognathiara való hajlammal, *paleomediterrán* (paleom) komponens is megfigyelhető volt. Az atlantomediterránok megkülönböztetése az északitől természetesen némely esetben problematikus. A *gracilis mediterránok*ra a 10, és a 283. sír férfiai (I. és II. tábla), valamint az 50. sír nője (III. tábla) jó példa.

Az atlantomediterránokat a 186. férfi (IV. tábla), továbbá a 195. sír nője (V. tábla) jellemzi, mindkettő kitűnik a koponya rendkívüli hosszúságával. A paleomediterrán típust a 678. sír nője (VI. tábla) képviseli.

2. Az északi (n) rassz részesedése is jelentős, 21%-ot tesz ki. Ez is hosszú fejű, magas termetű és keskeny arcú, akárcsak az atlantomediterrán, de ebben a szériában is kitűnik, hogy hosszúfejűsége nem olyan kifejezett. Az északi típusú koponyákat a nagyobb robuszticitás jellemzi. Jó példa rá a 3963. lelt.számú férfi koponya (VII. tábla), valamint a 187. sír női koponyája (VIII. tábla).

3. A rövidfejűek csoportja már kevésbé jelentős számarányú, a széria 16%-át jelenti mindössze. Az esetek többségében a közelebbi diagnózis nem is lehetséges; a 601. sírban nyugvó férfi az *alpi* (a) típus jó képviselője (IX. tábla). A *taurid* (a német irodalomban „Glockenbecher”) típus két jó megtartású női csontváz esetén mutatkozott, mégpedig a 226. (X. tábla) és a 301. sírnál (XI. tábla). Különösen az utóbbi jó képviselője a „Planoccipitale Steilkopf”-nak. Ezt az embertani komponens a „Glockenbacher”-kultúrával lehet kapcsolatba hozni, természetesen későbbi bronzkori népeiségekben sem meglepetés az előfordulása.

4. Az alacsony és széles arcú *cromagnoidok* csoportja szám szerint nem jelentős, kereken mindössze a széria 5%-át jelentik. A fényképtáblákon az 516. sír férfi ad képet a *cromagnoid-A* (crA) típus jellemző vonásairól (XII. tábla).

A temető taxonómiai összehasonlítását a Magyarországon feltárt, jó megtartású és részletesen közölt temetőkre kívánjuk korlátozni. Ilyen sorozat ez idő szerint (1970 végén) mindössze egy áll rendelkezésre, ez pedig a Kelebia mellett feltárt temető csontvázanyaga (LIPTÁK 1958), amelyet BÓNA István szerint a középső bronzkor második felére lehet helyezni. A kelebiai vegyes rítusú temető anyaga viszonylag jó megtartású, de az esetszám — éppen a hamvasztásos sírok túlsúlya miatt — nem nagy. Három embertani összetevőt lehetett diagnosztizálni; ezek: a rövidfejűek (br), *cromagnoid-A* rassz (crA) és nordoidok (n). A komponensek egy része tehát megegyezik, a fontossági sorrend kissé eltérő, ez utóbbi tény azonban — a kis esetszámra való tekintettel — messzebbmenő következtetések levonását nem teszi lehetővé. Annyit azonban kétségtelenül meg lehet állapítani, hogy Tápé-Széntégláégető késő bronzkori népeisége egyedül áll az eddig feldolgozott magyarországi bronzkori temetők között a népeség kifejezett hosszúfejűségével és a mediterrán-északi embertani komponens 80%-os túlsúlyával.

Összefoglalás

Szerzők a Szeged város mellett fekvő Tápé község közelében (Dél-Magyarország), a „Széntégláégető” megnevezésű lelőhelyen feltárt késő bronzkori temető 579 sírjának csontvázleteit vizsgálták.

Az előrehaladott dekompozíció miatt rossz megtartású leletek elhalálozási korát és nemét (1. táblázat), a fontosabb méretek és indexek paramétereit (2. táblázat) határozták meg. Közlik az abszolút méretek (3. táblázat) az indexek (4. táblázat), valamint főbb morfológiai jellegek (5. táblázat) csoportosítását, nemi dimorfizmus mérőszámait (6. táblázat), a mean sigmakhoz viszonyított variáció értékeit (7. táblázat), végül a LIPTÁK-módszer szerinti taxonómiai analízis eredményét (8. táblázat). Az egyes taxonokat fényképtáblákon (I.—XII. tábla) illusztrálják.

10. sír 2843. Isz. m, férfi

283. sír 3362. lsz. m. férfi

50. sír 2880. Isz. m, nő

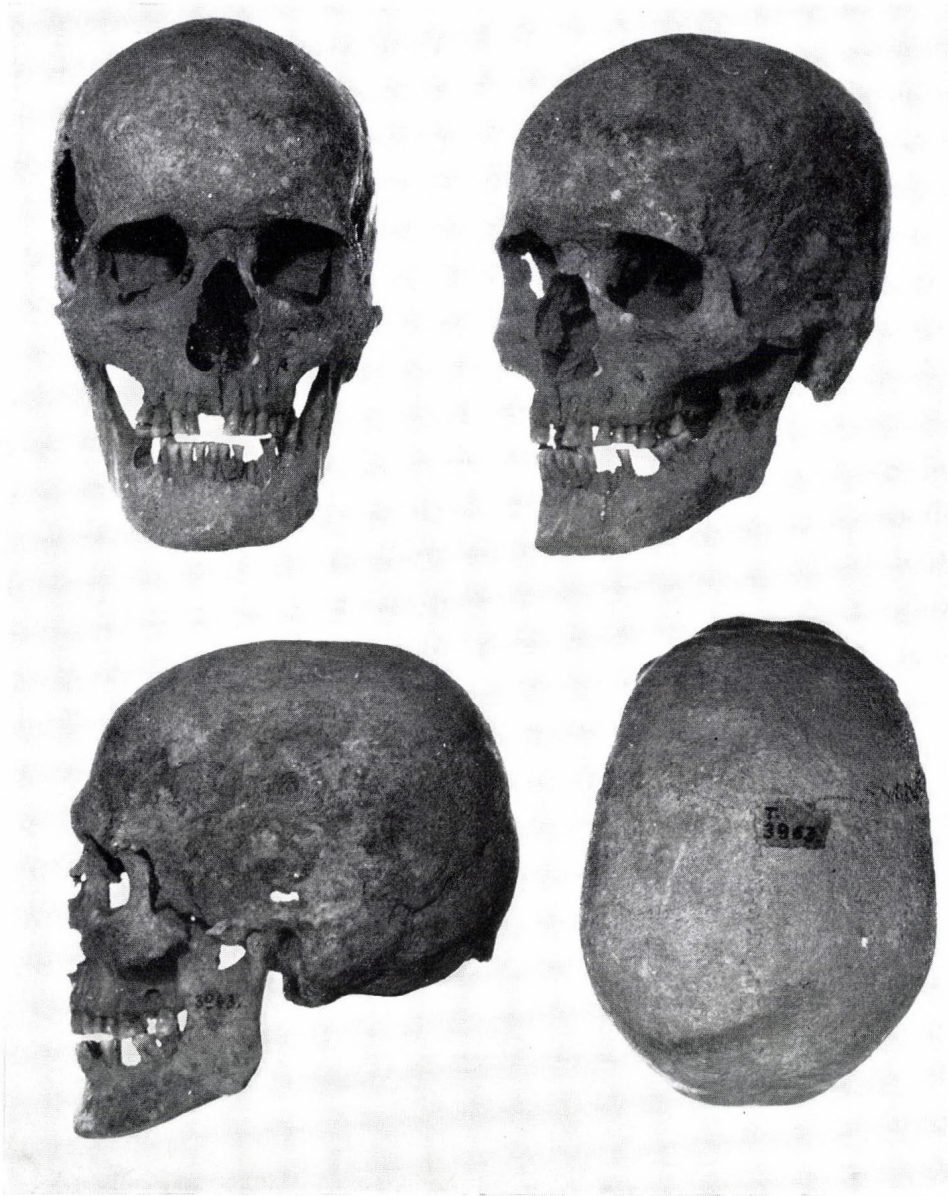
186. sír 3000, lsz. am. férfi

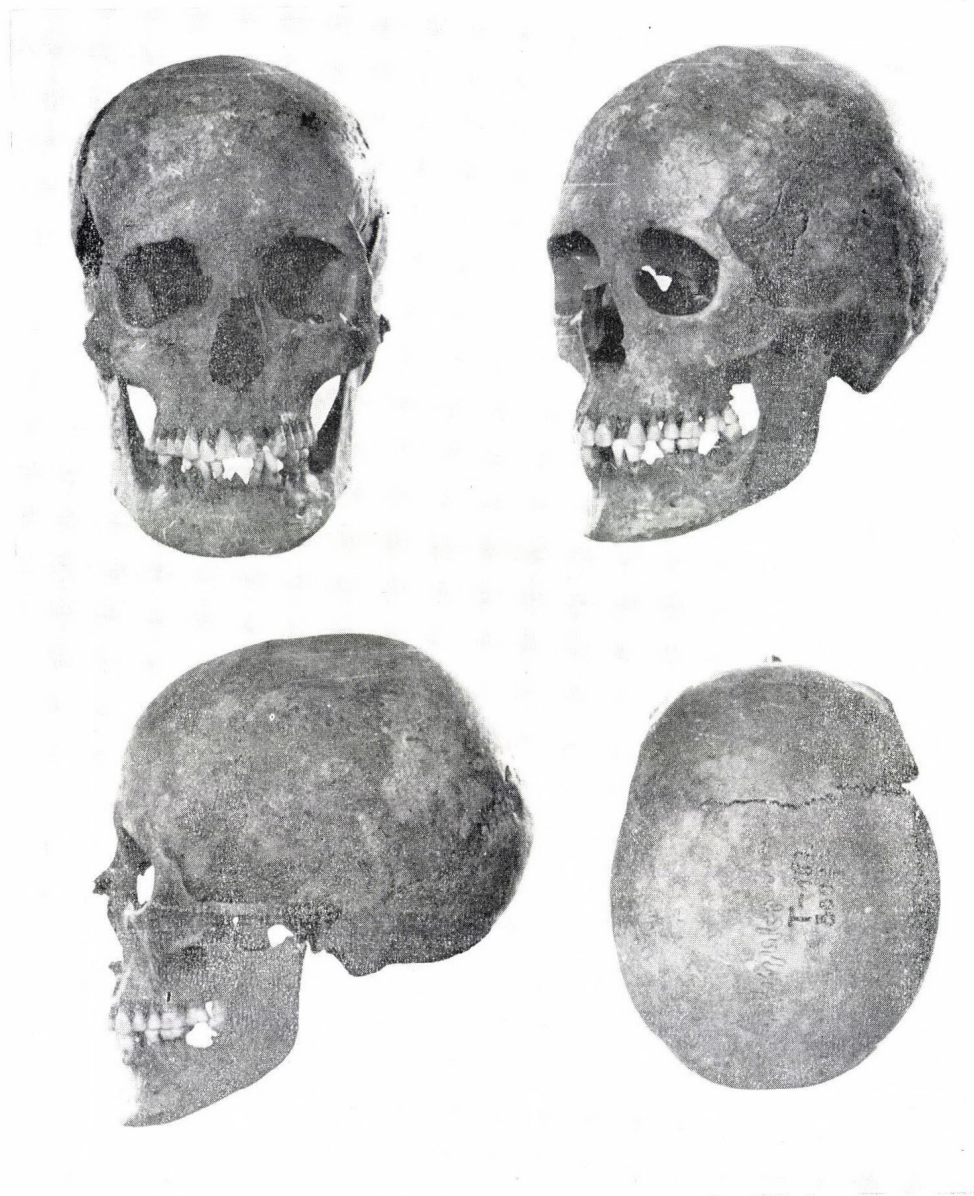
195. sír 3007. lsz. am, nő

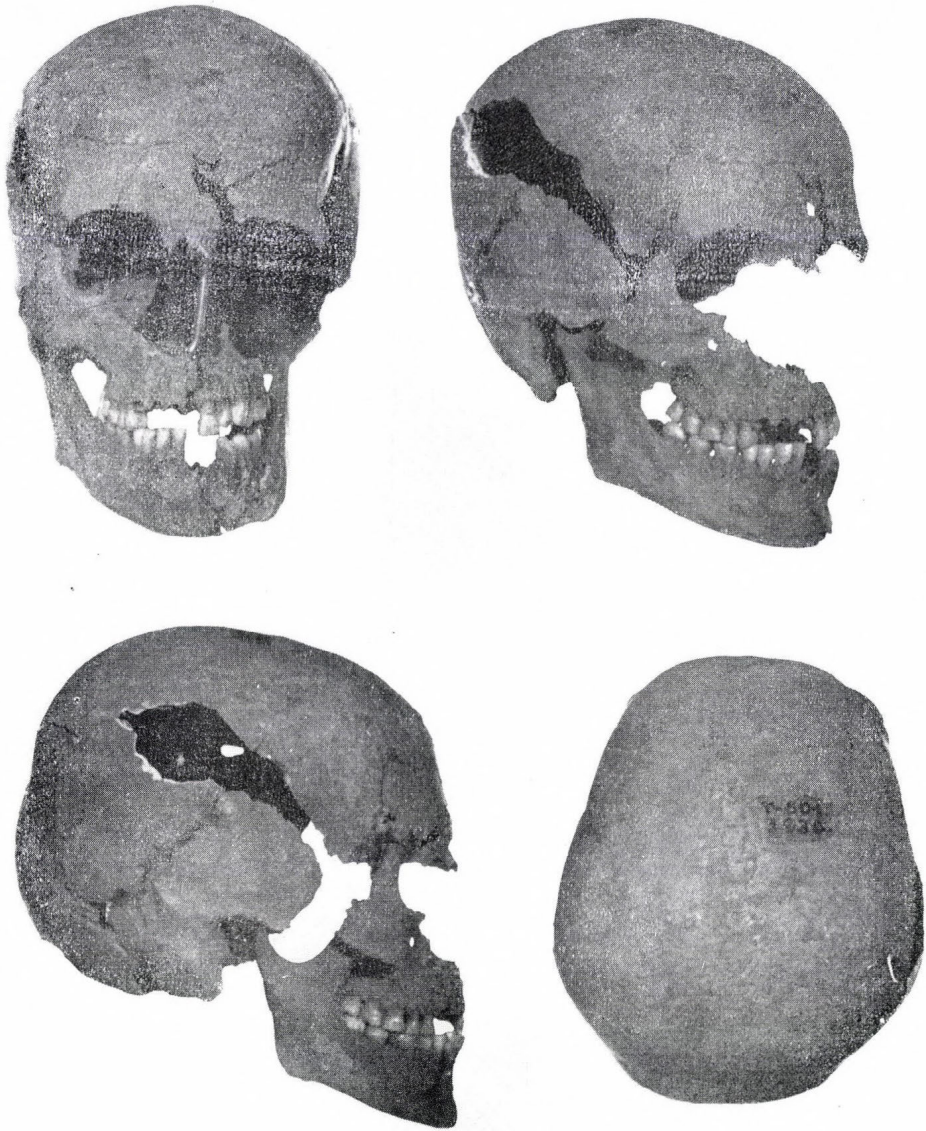
678. sír 4319. lsz. paleom. nő

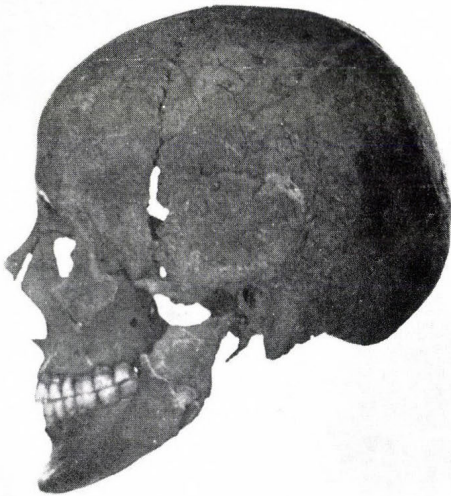
— sír 3956. Isz. n., férfi

187. sír 3001. lsz. n-m, nő

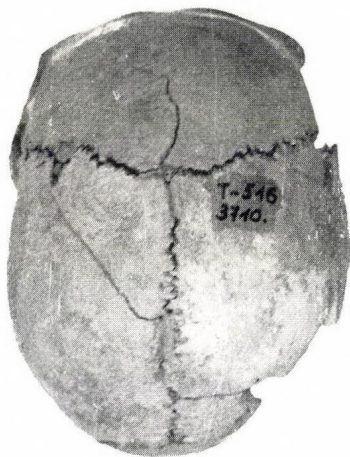
601. sír 3936, lsz. a-x, férfi

226. sír 3036. lsz. ta, nő

301. sír 3379. lsz. ta, nő

516. sír 3710. lsz. crA, férfi

Megállapítják, hogy a leletek 31%-a férfi, 27%-a nő, 29%-a fiatalkorú, 12%-meghatároz hatatlan korú és nemű.

Mindkét nemnél dominál a keskeny és hosszú koponya (dolichokrania), a homlok eurymetop, az arc leptoprosop, természetük közepes. A populációban a nemi dimorfizmus jelentős. A jellegek variációja igen nagy, a vizsgált széria heterogén. Néhány morfológiai jelleg, mint pl. a kettős, szögletes állcsúcs, a kúpos nyakszirt, a robusztus mandibula, a protuberantia erőteljes tuberculum stb., illetve ezek hiánya alternatívén jelennek meg. Ezen jellegek alapján lehetségesnek tartják a temetőn belüli részletesebb elemzést.

A vizsgált mintában 60% mediterrán, 21% nordikus, 16% a rövidfejű europid embertani komponens állapítható meg. Két jó megtartású női koponyát tauridnak lehetett diagnosztizálni.

A kérdéses széria az eddig publikált magyarországi bronzkori temetők között egyedül áll a kifejezett hosszúfejűséget és a mediterrán—nordikus embertani komponens 80%-os túlsúlyát tekintve.

*

(A Magyar Biológiai Társaság 1970. november 16-i ülésén elhangzott előadás; közlésre beérkezett 1970. november 23-án.)

IRODALOM

- APOR, L.—NAGY, J. (1940): Koraréz kori sírok Kotacparton (Gräber aus der Früh-Bronzezeit). — MTA Mat.Tud.Ért. 59; 943—956.
- BACH, H. (1965): Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen weiblicher Skelette. — *Anthrop. Anz.* 29; 12—21.
- BARTUCZ L. (1928): A tököli bronzkori sírmező embertani szempontból (Das bronzezeitliche Gräberfeld von Tököl vor anthropologischen Gesichtspunkt). — *Anthrop. Füz.* 3; 1—16.
- (1938): A magyar ember. Magyar föld, magyar faj 4. Budapest. 441—444.
- (1966): A prehistorikus trepanáció és orvostörténeti vonatkozású sírleletek. *Paleopathologia III.* — Budapest.
- BÓNA I. (1965): The Peoples of Southern Origin of the Early Bronze Age in Hungary I—II. — *Alba Regia* 4—5; 17—63.
- BREITINGER, E. (1938): Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen. — *Anthrop. Anz.* 14; 249—273.
- FARKAS, GY. (sajtó alatt): A pitvarosi bronzkori temető embertani leletei. — *Acta Ant. et Arch.*
- FARKAS, GY.—LIPTÁK, P. (1968): Anthropologische Auswertung des frühbronzezeitlichen Gräberfeldes bei Battonya. — *Acta Ant. et Arch.* 12; 53—64.
- FOLTINY, I. (1941): A szőregi bronzkori temető (Das bronzezeitliche Gräberfeld in Szőreg). — *Dolgozatok* 17; 1—89.
- (1942): Bronzkori leletek Klárafalváról és Kiszomborról (Bronzezeitliche Funde aus Klárafalva und aus Kiszombor). — *Dolgozatok* 18; 99—104.
- HOWELLS, W. W. (1941): The Early Christian Irish: The Skeleton at Gallen Priory. — *Proceedings of the Royal Irish Academy*, 46; 103—219.
- KELEMEN A. (1968): Dömsöd, egy központi fekvésű község népességének embertani helye (Dömsöd, Position anthropologique d'une population centrale de la Hongrie). — *Anthrop. Közl.* 12; 125—160.
- LIPTÁK, P. (1958): Adatok a Duna—Tisza közeli bronzkor antropológiájához (Beiträge zur Anthropologie der ungarischen Bronzezeit). — *Anthrop. Közl.* 1; 3—16.
- (1962): Megjegyzések a magyarországi „bronzkori mongolidok” kérdéséhez. — *Arch.Ért.* 89; 93.
- (1963): Einige Fragen der Anthropotaxonomie. — *Anthropos.* 15; 149—154.
- (1965): On the taxonomic method in palaeoanthropology (historical anthropology). — *Acta Biol. Szeged.* 11; 169—183.
- (1969): *Embertan és emberszármazástan.* Budapest.
- MARTIN, R.—SALLER, K. (1957): *Lehrbuch der Anthropologie.* Bd. 1. Stuttgart.

- TROGMAYER O. (1961): Archäologische Forschungen im Jahre 1960. Tápé-Kohlenziegelbrennerei. — Arch. Ért. 88; 285.
 — (1962): Archäologische Forschungen im Jahre 1961. Tápé-Kohlenziegelbrennerei. Arch. Ért. 89; 259.
 — (1963a): Beiträge zur Spätbronzezeit des südlichen Teils der ungarischen Tiefebene. — Acta Arch. 15; 85—122.
 — (1963b): Archäologische Forschungen im Jahre 1962. Tápé-Kohlenziegelbrennerei. — Arch. Ért. 90; 298.
 — (1964): Archäologische Forschungen im Jahre 1963. Tápé-Kohlenziegelbrennerei. — Arch. Ért. 91; 252.
 — (1965a): A férfi és női viselet nyomai a tápéi bronzkori temetőben. — Folia Arch. 17; 51—63.
 — (1965b): Archäologische Forschungen im Jahre 1964. Tápé-LPG Tiszatáj. — Arch. Ért. 92; 233.
 G. VARGA, A.—GAZDAPUSZTAI, GY. (1967): A battonyai bronzkori temető. — Békési Élet 2; 28—39.

DIE ANTHROPOLOGISCHE AUSWERTUNG DES SPÄTBRONZEZEITLICHEN GRÄBERFELDES BEI TÁPÉ

Von

Gy. Farkas und P. Lipták

Verfasser haben die Skelettfunde der 579 Gräber des auf dem Fundort „Szentégláégető“ in der Nähe der Ortschaft Tápé bei Szeged (Südungarn) freigelegten spätbronzezeitlichen Gräberfeldes untersucht.

Es wurden das Sterbealter und Geschlecht der wegen der fortgeschrittenen Dekomposition in schlechtem Erhaltungszustand zum Vorschein gekommenen Funde (Tab. 1), die Parameter der wichtigeren Maße und Indizes (Tab. 2) bestimmt. Außerdem werden die absoluten Maße (Tab. 3), die Indizes (Tab. 4), die morphologischen Hauptmerkmale (Tab. 5), die Meßzahlen des Sexualdimorphismus (Tab. 6), die Werte der mit den mean sigma-Werten in Korrelation gestellten Variation (Tab. 7), und schließlich das Ergebnis der nach der LIPTÁKSchen Methode vollzogenen taxonomischen Analyse (Tab. 8) mitgeteilt. Die einzelnen Taxa sind auf Fotografien (Taf. I—XII) illustriert.

Es wird von den Verfassern festgestellt, daß 32% der Funde aus Männern, 28% aus Frauen, 28% aus Juvenilen und 12% aus Individuen unbestimmbaren Alters und Geschlechts bestehen.

Bei beiden Geschlechtern dominiert der schmale und lange Schädel (Dolichokranie), die Stirn ist eurymetop, das Gesicht leptoprosop, ihre Statur mittelgroß. In der Population zeigt sich in bedeutendem Maße der Sexualdimorphismus. Die Variation der Merkmale ist sehr groß, die untersuchte Serie heterogen. Einige morphologische Merkmale, wie z.B. die doppelte, eckige Kinnschuppe, das konische Hinterhaupt, die robuste Mandibel, bei der Protuberantia mentalis das kräftig entwickelte Tuberculum usw. bzw. das Fehlen dieser, erscheinen alternativ. Aufgrund dieser Merkmale wird eine ausführlichere Analyse innerhalb des Gräberfeldes für möglich gehalten.

In der untersuchten Probe lassen sich 60% mediterrane, 21% nordische und 16% brachycephale europide anthropologische Komponenten feststellen. Zwei Frauenschädel in gutem Erhaltungszustand wurden als taurid diagnostiziert.

Die zur Frage stehende Serie ist unter den bisher publizierten bronzezeitlichen Gräberfeldern Ungarns angesichts der ausgeprägten Dolichocephalie und des 80% igen Übergewichtes der mediterran-nordischen anthropologischen Komponente alleinstehend.

A szerzők címe:
 Anschrift d. Verfasser:

DR. FARKAS GYULA, DR. LIPTÁK PÁL
 Szeged, Tánácsics u. 2.
 JÁTE Embertani Tanszéke